ZBORNIK
O
JERONIMU FILIPOVIĆU

Zbornik radova sa znanstvenoga skupa
»Jeronim Filipović i njegovo djelo«
Šibenik – Skradin – Visovac, 5. – 6. studenoga 2004.

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Zagreb, 2005.

Šime Demo

HOMILETSKA METODA JERONIMA FILIPOVIĆA

UDK 252 Filipović, J.

Uvijek je propovijedanje rimokatoličkim svećenicima (i ne samo njima) spadalo u najznatnije zadaće. Propovijed se definira kao »naviještanje riječi Božje sa strane crkvenog učiteljstva«.[1] Homilija je glavni tip propovijedanja: »Danas riječju homilija nazivamo propovijed pod Misom, kojom se tumači tekst svetog pisma«.[2] Naviještanje ima u svome središtu »riječ Božju, a ne ljudsku mudrost«.[3] U onima koji primaju navještaj ne rađa se samo puko znanje o događajima koji se naviještaju (o Božjim djelima, dakle), već upravo vjera u te događaje.[4]

Današnja teologija svrstava nauk o propovjedništvu, homiletiku, u kerigmatiku, odnosno dio pastoralne teologije zaokupljen naviještanjem Radosne vijesti.[5] Homiletika je unutar kerigmatike koordinirana s katehetikom, s time da kateheza »ide za upoznavanjem vjere sa svim potrebnima doktrinalnim i moralnim izvodima«, dok homilija »ide za tim da habitus vjere hic et nunc prijeđe u čin vjere«,[6] odnosno nastoji oko održavanja i rasta vjere kod već formiranih vjernika.[7]

S druge strane, ako nam je središnji predmet zanimanja jezična forma u koju zaodijevamo propovjedničku poruku, homiletika je kao dio nauke o komuniciranju koordinirana i s retorikom, naukom o govorništvu.[8] Propovijed kakva nas ovdje zanima jezični je, usmeni, govornički čin, i jasno je da se može staviti u suodnos s retoričkom tradicijom, jed-

---

[1] BEZIĆ (1983: 21).

[2] BAOTIĆ (1984: 10). Propovijed »Od laži«, koju ćemo analizirati u ovom tekstu, nalazi se na granici između prave homilije i tzv. tematske propovijedi. Usp. *isto*, 109.

[3] Usp. BEZIĆ (1983: 21).

[4] Usp. ZAGORAC (1998: 10).

[5] Usp. *isto*, 10.

[6] *Isto*, 11.

[7] Kasnije ćemo vidjeti da u Filipovićevo vrijeme homiletička i katehetička komponenta nisu bile tako strogo razdvojene (v. bilj. 25).

[8] Usp. BEZIĆ (1983: 21).

nako kao što je njezin sadržaj nemoguće promatrati bez uspostavljanja odgovarajuće veze s pastoralnom teologijom, koja joj je izvor i nositelj smisla. Zato homiletiku kao skup koncepata i načela koji upravljaju učinkovitim propovijedanjem (kako se definira homiletika u užem smislu) možemo, s obzirom na to bavi li se sadržajem ili oblikom propovjednikova diskursa, podijeliti na materijalnu i formalnu homiletiku.[9] Stav je novije teologije kako pretjerano retoriziranje i naglašavanje formalnog elementa šteti ispunjavanju zadaće propovjedništva. »Propovjednik nije pjesnik, romansijer i deklamator ... Ne treba se odveć razbacivati citatima svake vrste, da se time pokaže učenost«.[10] Crkveni vrh izričito se o tome izjašnjava; tako papa Lav XIII. (1878.-1903.) u enciklici *De sacris concionibus* veli kako »propovijed nije da godi ušima ... treba se čuvati teatralnosti«,[11] a papa Benedikt XV. u enciklici *Humani generis redemptorem* za propovjednika preporuča onoga »koji duhovnu korist može *salubriter consequi. Salubriter* znači *non eloquenter, non cum plausu audientium*«.[12] Sv. Jeronim u pismu Nepocijanu piše: »*Nihil tam facile quam vilem plebeculam et indoctam concionem linguae volubilitate decipere; quae quisquis non intelligit, plus miratur*«.[13] Pa i Tridentski sabor nalaže »da se pod misom tumači Evanđelje *cum brevitate et facilitate sermonis*«.[14] Pa i tradicija propovjedničkih priručnika, premda je redovito polazila od prikaza staroklasičnih retoričkih pravila, bila je svjesna kako je retorika samo *ancilla oratoriae sacrae*, i kako Bog može i bez pomoći retorike potaknuti dobru propovijed.[15]

Postoji mišljenje da je kroz prošlost propovjedništva mijena u načinu propovijedanja bila obilježena upravo dijalektičkim premještanjem naglaska između tih dviju sastavnica.[16] Tako je npr. poetika razdoblja baroka utjecala i na propovjedništvo, pa u propovjednika toga vremena

---

[9] Usp. *New Catholic Encyclopedia* (sv. 7, 2003: 58–59): »To the extant that it is concerned with the actual substance of what is to be preached, it is known as material homiletics. To the extant that it is concerned with the investigation, arrangement and expression of ideas, it is formal homiletics.«

[10] STOŠIĆ (1932: 222).

[11] *Isto,* 218.

[12] *Isto,* 218.

[13] *Isto,* 219.

[14] *Isto,* (1932: 222). Tekst je iz 2. poglavlja 5. sjednice, a u prijevodu na hrvatski u *Prisvetoga...* (Venetiis 1790) izraz glasi: »s'kratkim i lasnim govoregnem.«

[15] »*Ars ista (sc. concionatoria) non est necessaria absolute et simpliciter, ita quod sine ipsa nullo modo possit haberi praedicatio. Deus enim, qui linguas infantium facit disertas, potest praedicatoribus suis verba suppeditare.*« FELINA (1692: 13).

[16] Tako npr. V. Schurr vidi noviju promjenu paradigme u shvaćanju mjesta propovijedanja unutar teologije. Usp. KRŽELJ (1977: 73).

imamo stilski dotjerane homilije koje imaju veću književnu negoli pastoralnu vrijednost. U posljednjih stotinjak godina naglasak se snažno premiješta s forme na sadržaj – homiletika se potpuno integrira u teologiju i podvrgava, umjesto retoriziranju, postupcima prikladnijima potrebama današnjega svijeta i Crkve: dijalogiziranju, iskušavanju novih medijalnih sredstava, kombinaciji sadržaja, osoba koje evangeliziraju itd.[17]

Cijeli je život Rimokatoličke Crkve, pa tako i njezin pastoral, od prvih desetljeća Reformacije do Drugoga vatikanskog sabora (dakle, i u vrijeme Jeronima Filipovića) bio obilježen Tridentskim saborom, koji doduše ne negira potrebu da jedna od zadaća svećenstva bude i propovijedanje, no reagira na protestantsko naglašavanje propovijedanja kao biti svećenstva, bez koje ono nije ni moguće: »*sacra Synodus … statuit hanc praedicandi facultatem non ordinis sed jurisdictionis esse posseque illam et ordinatis detrahi et non ordinatis ab episcopo conferri. Proinde vanissimum esse commentum eorum, qui in ea universam vim sacerdotii constituunt*«.[18] Tridentski sabor predstavljao je obnovu, ali obnovu potaknutu pojavom i širenjem protestantizma, obnovu koja je bila više reakcija na prijeteću opasnost negoli stvaran korak naprijed.[19] Zato je Tridentski sabor naglašavajući ulogu sakramenata na račun homilije kao integeralnoga dijela liturgije izazvao potiskivanje propovjedništva iz rimokatoličkog pastorala u kontrastu sa središnjošću propovijedničke prakse u protestantizmu.[20]

Napomenimo još i to da tek obnova 19. i 20. st. nastoji to promijeniti i kerigmu (ne samo monološku, već i dijalošku) pomaknuti bliže središtu života crkvene zajednice.

Jeronim Filipović propovijedao je upravo u razdoblju reakcije na barokni pristup u propovjedništvu i njegova vraćanja izvornoj svrsi,[21] ali je krenuo i korak dalje: njegujući racionalistički obilježeno propovjedništvo, koje je nastojalo pred vjernike podastrijeti vjerske istine u logički korektnim formama, fra Jeronim nije posegnuo za učenošću i visokoparnim

---

[17] »Ima mnogo vrsta propovijedi u širem značenju … obzirom na oblik: prava propovijed, nagovor, punkta, biblijski sat, radio-govor, predavanje, konferencija, polemika, disputa, vjerski nagovor (dijalog). Današnji čovjek najviše voli dijaloške oblike naviještanja.« BEZIĆ (1983: 24).

[18] Usp. ZAGORAC (1998: 33).

[19] Bilo je rašireno uvjerenje da bi se Sabor trebao ograničiti na borbu protiv hereza, bez ikakvih pokušaja da se na organski i definitivan način formulira katolička doktrina. Usp. ALBERIGO, G. »Concezioni della Chieza al Concilio di Trento e nell'età moderna«, u: MARCOCCHI et al. (1997: 126).

[20] Usp.: » … the centrality of preaching in the protestant tradition in contrast to its lack of emphasis in the catholic tradition.« *New Catholic Encyclopedia* (sv. 7, 2003: 60)

[21] The Council of Trent commanded pastors of souls to preach during Mass upon the text of the Mass, but it was not until the 19th century that the homily in the ancient patristic sense began to revive.« *New Catholic Encyclopedia* (sv. 7, 2003: 63).

formulama (za što je nesumnjivo bio sposoban)[22], već je u prosvjetiteljskom žaru nastojao biti što bliži puku. K. Jurišić donosi citat iz fra Donata Fabjanića, koji zbog njegove jasnoće i jezgrovitosti donosim u cijelosti: »Malo poslije nego se je kršćansko govorništvo *Bourdalou*-ovim, *Masillon*-ovim i *Segneri*-jevim djelima vratilo k svome sjaju, već je samo po sebi dalo dostojanstvo i pravi oblik svome izrazu, jer su ga mnogi čistili od onih čestih nedostataka, koji su se mogli čuti s propovjedaonica. Dok su ovi propovijedali najobrazovanijem svijetu, dok su se – naime – pojmovi Corneille-a i Racine-a natjecali s raskoši na dvorcu Luja XIV, dok su i u Italiji rđavi primjeri postali dnevna moda, ovaj je (tj. Filipović) malo zatim govorio narodu odveć priprostitom, ali ipak narodu budne svijesti, koji je bio sposoban osjetiti najuzvišenije kršćanske istine. *Riječ* našega autora, uvijek *jednostavna*, bez retoričkih afektacija, dovoljno prilagođena shvaćanju slušateljstva, teče *slatkoćom misli i rečenica*. Ona je *neprestana pouka*. Kadšto pretjeruje u slikama, koje isprepliće pričicama, što su ponajviše nezgodne, ali su bile vrlo prikladne onome vremenu i onim mjestima. Široko poznavanje Svetih Otaca i teologije: njihove izvode donosi u pučkome jeziku, a ako vidi da neće biti razumljivi, on ih lakoćom tumači kratkim komentarima. Bibliju citira u zgodan čas, a citate prevodi znalački i vješto«.[23]

Filipovićeve se rukopisne propovijedi čuvaju u pet kodekasa u sinjskom franjevačkom samostanu. Premda se spominje da je Filipović autor više od tisuće propovijedi,[24] sačuvano nam ih je samo oko 180 u rukopisu i 292 tiskane,[25] vjerojatno i zato što su ih »Jeronimova redovnička subraća raznijeli po provinciji još za njega živa«[26] i koristili ih u svom pastoral-

[22] Što pokazuje njegova obrazovanost i činjenica da je pisao teološko-filozofska djela.

[23] K. JURIŠIĆ (1965: 275–276). U nastavku su u Jurišićevu radu navedena još neka pohvalna mišljenja o fra Jeronimovim propovijedima.

[24] Tako njegov mlađi suvremenik fra Josip Glušćević, kako donosi K. JURIŠIĆ (1965: 268).

[25] *Isto*, 272. Tiskane propovijedi, koje su izdane u tri sveska *Propovidanja nauka karstjanskoga* u Mlecima 1750., 1759. i 1765., a vrhbosanski ih nadbiskup Stadler reizdao krajem 19. st. u osam svezaka pod naslovom *Propoviedi o nauku kršćanskom od O. Jeronima Filipovića, franjevca iz Rame u Bosni*, »mogu se označiti kao književna vrsta ‘katehetske propovijedi’« (ZOVKIĆ, 2004: 161), dakle diskurs koji obilježava kateheza, odnosno onaj prvi stupanj kerigme koji se oslanja na *ratio*, na spoznaju vjerskih otajstava, pa je u skladu s time i oblikovan. To su i fra Jeronimove rukopisne propovijedi, s tom razlikom da se ovdje radi o konkretnim propovijedima za koje se zna da su održane (za neke znamo i točan datum) i koje su vjerojatno upravo u zapisanom obliku i izgovorene. Dakako da fra Jeronimove propovijedi nisu čisto, već samo pretežno katehetske, budući da s obzirom na sadržaj imaju i snažnih elemenata dogmatske, moralne i ostalih vrsta propovijedi. Usp. BAOTIĆ (1984: 33).

[26] *Isto*, 269.

nom radu. Te knjige-rukopisi označene su nazivima kodeks X, kodeks A, kodeks B, kodeks C i kodeks E, a opisali su ih K. Jurišić,[27] P. Bezina[28] i H. G. Jurišić,[29] te ih ovdje nije potrebno sve opisivati.

Ovdje ću Filipovićevu homiletsku metodu pokušati ilustrirati na primjeru propovijedi »Od laži«, koja se nalazi u kodeksu E, pa ćemo samo u njega kratko zaviriti.[30]

Karlo Jurišić opisuje najopširnije: »Rukopis-knjiga; uvez u kožu; format 25x18 cm; bez paginacije; debljina knjige 6 cm. Na hrbatu natpis: «Pohvalna govorenja i propovjedi.« Kodeks sadrži *67 propovijedi*, od kojih pet na talijanskome. Od ovih su četiri propovijedi o sv. Josipu. Tu ima propovijedi *fra J. Glunčevića*, ali većina ih je *Filipovićevih*, koje su poslije njegove smrti mnogi prepisivali ili prerađivali, i to iste propovijedi u nekoliko verzija. Stoga je Petrov 1946. pregledavajući kodeks zabilježio na početku: «Gotovo sve od Filipovića.« Međutim je samo za 19 propovijedi sigurno da potječu od Filipovića«.[31]

Na prednjoj strani kodeksa piše: II / 1, što odgovara oznaci FASC II / 1 kod Bezine. Na stranici 1a nalazi se već spomenuta bilješka F. S. Petrova: »Gotovo sve od Filipovića«, kao i: »(Pregl. 25. IV. '46. F. S. Petrov). Hrvatski. Talijanski. O gospi Sinjskoj, prop. 17 (782).« Kodeks se sastoji od 488 dvostranica; svaka propovijed počinje na desnoj stranici, a na desnoj stranici prije početka propovijedi dan je njezin naslov, uglavno na hrvatskom, a nekad na talijanskom, obično s naznakom liturgijskog dana na koji je održana, a ponekad i s točnom godinom održavanja.

Propovijed koju sam izabrao da na njoj ilustriram Filipovićevu homiletičku metodu nosi redni broj 24 u kodeksu E, a nalazi se na listovima 167b-174b. Sama propovijed počinje na l. 169b, a završava na l. 174a, jer je na l. 167b naslov, a na l. 174b ponovljeni citat i rečenica sa završetka propovijedi. Zauzima, dakle, deset gusto pisanih stranica i izgovorena je trajala otprilike pola sata.

---

27 *Isto*, 269–272.

28 BEZINA (1993: 122–123).

29 H. G. JURIŠIĆ (2004: 155).

30 Kodeks E dobio sam na slobodno korištenje susretljivošću fra Hrvatina Gabrijela Jurišića i osobitim marom g. Marinka Šiška, kojima iskreno zahvaljujem.

31 K. JURIŠIĆ (1965: 271). Neću ulaziti u pitanje koje su točno propovijedi (od onih za koje znamo da nisu Glunčevićeve) Filipovićeve, a koje nisu, jer za to bi trebalo provesti dublju jezično-stilističku analizu. Za potrebe ovoga rada zadovoljit ću se pretpostavkom da je propovijedi pisane istim rukopisom napisala ruka vođena istom glavom, a ako i nije tako, da bi i fra Jeronim vrlo slično koncipirao propovijed. Uspoređujući međusobno propovijedi u kodeksu koji mi je bio na raspolaganju, uvjerio sam se da je takva pretpostavka u najmanju ruku jako blizu opravdanoj.

Naslov je na talijanskom: *Predica nella Domenica prima di Passione.*[32] *Della bugia.* U kazalu na kraju kodeksa naveden je hrvatski naslov: *Od laži*. Motto je propovijedi Isusova rečenica iz Iv 8,55: »*Si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis mendax*«, odmah prevedena: »Ako rečem, da ne znam njega, biću priliča vama lažac«.[33] U modernom prijevodu: »I, ako bih rekao da ga ne poznajem, bio bih lažac kao i vi«.[34]

Kako se iz Filipovićeva uvoda vidi (»Naš Spasitelj Isukrst prigovarajuć se u današnjem Evanđelju s Žudiam ...«), on je propovijedao na temu iz teksta Evanđelja, što je praksa koju je naložio Tridentski sabor.[35] Sam tekst koji prethodi i slijedi navedenom citatu vrlo je zanimljiv: atmosfera je u tom osmom poglavlju vrlo napeta, puna Isusovih riječi samoobjave i proročanstava, kao i oštrih teoloških »prepucavanja« sa Židovima. Radnja se odvija u Hramu. Na početku je toga poglavlja znamenita epizoda s preljubnicom koju je Isus spasio od kamenovanja (rr. 1–11), zatim slijedi rasprava s farizejima na temu Isusova poslanstva, budućnosti i istinitosti, s anticipacijom motta propovijedi (»Vi ne poznajete ni mene ni Oca moga. Kad biste mene poznavali, poznavali biste i Oca moga«, r. 19.); Isus nadalje raspravlja sa Židovima, tumačeći im pojam robovanja grijehu i svoju nerazdvojivu povezanost s nebeskim Ocem. On se ovdje služi vrlo oštrim riječima, zboreći: »Vi imate đavla za oca (r. 44) ... niste od Boga (r. 47).« Napetost kulminira kad Isus dirne u najveće svetinje, patrijarha Abrahama i sveto Božje ime: »Zaista, zaista, kažem vam, prije nego je Abraham bio, Ja Jesam« (r. 58).[36] Ta izjava zamalo dovodi do kamenovanja Isusa, koji ipak bježi, jer još nije bio došao njegov čas. Tako ovo sadržajno bogato poglavlje znakovito počinje i završava pokušajem kamenovanja: na početku preljubnice, grešnice i potencijalne obraćenice, a na kraju bezgrešnog Pravednika kojega tek čeka poniženje i smrt u mukama (i to svega tri poglavlja nakon ovoga). Nama je važno da je jedna od glavnih tema poglavlja opreka: istina (Isus / Bog Otac / Kraljevstvo nebesko) – laž (Židovi / Sotona / ovaj svijet). Tom se temom, vrlo zahvalnom za moralna razmatranja pred običnim pukom, pozabavio Filipović u ovoj svojoj propovijedi.

---

[32] »Prva nedjelja Muke« danas je Peta korizmena nedjelja. Preporuka je Tridentskoga sabora bila da se na ovu nedjelju govori upravo o laži: »Ovdi se učimo uklanjati od laže.« *Prisvetoga* ... (1790: XXI).

[33] Filipovićeva je grafija u ovom radu osuvremenjena.

[34] *Biblija* (1993: 1022).

[35] v. bilj. 21.

[36] Tom se formulom (pisano *Jhvh*, izgovarano *Jahve*) Bog objavio Mojsiju u Izl 3, 14.

Pogledajmo sada strukturu ove Filipovićeve nasumice odabrane[37] propovijedi, odnosno način na koji je u njoj rasporedio građu. Osnovni kostur (proemij – prvi dio – pauza – drugi dio – apendiks »za lemozinu«) odgovara izgledu većine propovijedi iz kodeksa. Sadržaj je, pak, raspoređen ovako:

Proemij (*prooemium*)[38]

- postoji »razložito i pošteno« djelovanje, koje potječe od Boga, različito od »nerazložitog i nepoštenog«, koje potječe od Sotone. Govorenje istine spada u prvo, a govorenje laži u drugo
  1) rasprava koja se vodi između Isusa i Židova u današnjem Evanđelju zapravo je sukob između predstavnika istine (Isusa) i predstavnikâ laži (Židova)
  2) u današnje vrijeme puno je više kršćana koji, kao Židovi, po naputku Sotone djeluju »nerazložito i nepošteno« govoreći laži, negoli onih koji se povode za Isusom i govore istinu
     a) zato će propovjednik govoriti o laži, da bi je iskorijenio iz kršćanskih srdaca, pokazujući »koliko je ona sramotna, pogrdna i nepoštena«

Prvi dio

1) definicija laži i razdioba njezinih vrsta (*introductio*)
   a) definicija laži (prema sv. Augustinu); preciznije određenje
   b) vrste laži (laganje djelima i laganje riječima; laži po težini)
2) laž kao općeljudsko zlo (*narratio*)
   a) razum, srce i jezik, koje su ljudi dobili, trebaju služiti za iznošenje istine (*ratio*)
   b) čovjek koji laže nije dostojan zvati se čovjekom i općiti s ljudima koji ne lažu
3) digresija prva: priča o Joni (*conceptus scripturalis*)

[37] Isto u izboru propovijedi postupa H. G. JURIŠIĆ kad razmatra Filipovićeve marijanske propovijedi: »Da bi se moglo vidjeti, kako je naš Pisac sastavljao svoje propovijedi, svratit ćemo pogled na jednu od njegovih propovijedi. Nije to 'posebno izabrana', niti 'najbolja'. To je jedna nasumice uzeta.« H. G. JURIŠIĆ (1988: 102).

[38] Podjela prema dijelovima (Prvi dio, Drugi dio, Za lemozinu) i brojevima 1–10 Filipovićeva je. Ostale su podjele moje. Nazivi u kurzivu dani su prema tradicionalnoj propovjedničkoj/govorničkoj teoriji, onako kako su istumačeni u FELINA (1692: 44–68). V. predposljednji odlomak u ovom radu.

4) širenje aplikabilnosti teze iz digresije o Joni – nitko ne želi biti nazivan lašcem
a) niti kralj Salomon
b) niti bilo koji drugi čovjek (pa čak ni oni koji lažu)
c) odbacivanje laži za čovjeka je naravna stvar (*confirmatio*)
5) laž kao zlo za kršćanina (*narratio*) – digresija druga: postanak laži (*conceptus scripturalis*)
a) Lucifer kao prvi lažac, Eva kao prva žrtva laži
6) uspostavljanje veze s evanđeoskim odlomkom (Iv 8) (*confirmatio*)
a) Lucifer izriče prvu direktnu laž i postaje otac laži (kako ga naziva Isus)
b) Isus donosi na svijet istinu i ruši svijet laži
7) kršćani kao djeca Božja, djeca Istine, još se više nego nekršćani moraju čuvati laži (*ratio*)
8) unatoč svemu tome, kršćani lažu na svakom koraku, pa i na samoj ispovijedi (*finis primae partis*)
a) prijetnje lašcima paklenim ognjem i vječnom kaznom

(pauza: »I počivam« [l. 173a])

Drugi dio

9) ne treba se bojati paklenih muka ako laži nisu smrtne, tj. ako ne škode drugome (*secunda pars*)
a) prije svega treba biti na čistu: svaka je laž grijeh, i ne postoji laž koja nije grijeh
b) za teške laži ide se u pakao, a za lakše će biti dovoljno i čistilište[39]
10) završetak (*epilogus*)
a) ne vrijede opravdavanja ljudî koji lažu u dobroj namjeri ili da si olakšaju život – takvi su sklopili ugovor sa Sotonom
b) poziv na obraćenje od toga grijeha

Za lemozinu

Kao što je laž sramotna i pogrdna, tako je i uskraćivanje milodara. Zato se vjernici pozivaju na »činjenje lemozine«, kako bi imali plaću na nebesima.

39 »Nije slučajan književni, »znanstveni« i poučni pokušaj da se (u pučkim propovijedima, op. Š.D.) sve izbroji, prebroji, pribroji, prikupi, a zatim dovede u suodnos s vrlinom ili kaznom.« (ZEČEVIĆ, 1993: 28).

Od početka se propovijedi primjećuje nastojanje oko racionalnosti i sustavnosti. Već u uvodu imamo propovjednikovu najavu da će sustavno *objašnjavati*: »Činiću vas vidit, koliko je ona sramotna, pogrdna i nepoštena« (l. 167b).

Glavni je dio govora *Prvi dio*, koji je strukturiran simetrično: na početku je uvodni dio (1), slijedi središnji dio (2–7), pa završni dio (8). Središnji je dio raščlanjen na dvije cjeline najavljene u uvodnom dijelu: generalniji (laž kao zlo za svakog čovjeka, 2–4) i specijalniji (laž kao zlo za kršćanina, 5–7) – oba se ta dijela opet raščlanjuju na po dva glavna argumenta od kojih prvi počiva na biblijskoj digresiji, a drugi predstavlja daljnju razradbu digresije i njezino konkretiziranje u stvarnom životu.

Na početku uvodnoga dijela Filipović postupa udžbenički: razlučuje pojmove, omeđuje područje do kojega oni sežu, dijeli na podvrste i ukazuje na posebne slučajeve. Prvo daje definiciju laži sv. Augustina, u prijevodu: »Laž je ... neistinito zlamenje glasa, s odlukom privarit«, a onda i u izvorniku: »*Mendacium est falsa significatio vocis, cum intentione fallendi,*«[40] nakon čega definiciju odmah oprimjeruje. Uzima odmah u obzir i moralnu obilježenost laži, odnosno prednost moralnog kriterija nad materijalnim: nije uvijek izreka koja ne odgovara činjeničnom stanju stvari laž – važna je intencija: ako govorimo neistinu misleći da je istina i bez namjere da prevarimo, to nije laž; s druge strane, ako govorimo istinu misleći da je neistina i s namjerom da prevarimo, to je laž. Odmah se, dakle, rješavaju slučajevi kod kojih bi u slušateljstvu mogla nastati dvojba.

U skladu s racionalnim principom, slijedi sustavna raščlamba: izdvaja se laganje riječima od laganja djelima (što se opet oprimjeruje), a navode se i tri vrste laganja riječima: negovorenje istine, dometanje laži istini, prešućivanje dijela istine. Također, dodatne su vrste laži: maskarljive (u šali: bez štete za drugoga), korisne (kad se ne kaže istina, ali radi svoje koristi), nahudljive (kad se laganjem škodi drugome). One se razlikuju po stupnju težine: naravno da posljednja vrsta povlači puno teži grijeh od prve dvije.[41]

Primjeri koji služe za ilustraciju vrlo su zorni: »Napriliku, ti znadeš da je jedan čovik u crkvi, a drugi te pita, 'jeli taj čovik u crkvi?', a ti mu odgovaraš, za privarit ga, da nije, ti si reka očitu laž« (l. 163b). »Napriliku, ti ideš u crkvu za vidit koje čeljade, a odredio si u tvojoj pameti, da će držat drugi da ideš u crkvu molit Boga; ti si slaga s dilom, zašto si s

[40] Aurelije AUGUSTIN, *De mendacio*, 4, 5

[41] »Težina laži mjeri se prema naravi istine koju izobličuje, prema okolnostima i nakanama onoga tko laže, prema šteti što su je pretrpjeli oni koji su žrtve laži. Iako je laž, u sebi, samo laki grijeh, postaje smrtnim grijehom kad teško vrijeđa kreposti pravde i ljubavi«. *Katekizam Katoličke Crkve* (1994: 605).

ovakvim ođenjem u crkvu ima odluku privarit drugoga da iđeš molit Boga, što nije bila istina« (l. 163b). U primjerima se, sasvim neposredno i običnom puku blisko, koristi drugo lice jednine; osim toga, situacija ne samo da je obična, već upravo i aktualna; parafrazirajmo: »Evo, sad smo u crkvi. Recimo da je neki čovjek u crkvi, a ti lažeš da nije,« ili: »Sad si npr. došao u crkvu da vidiš određenu osobu, a drugi ljudi misle da si došao moliti Boga. Dakle, lažeš ...« i sl.

Još je u uvodu Filipović najavio sustavno obrađivanje teme, usredotočujući se na dvije glavne cjeline: »I činiću vas vidit, koliko je ona sramotna, pogrdna i nepoštena, prvo, u čoviku kako čoviku, a drugo, u čoviku kako krstjaninu«. Klimaks je, dakle, uzlazan: tumačenje pojmova ↗ laž je za čovjeka kao čovjeka zlo ↗ laž je za čovjeka kao kršćanina još veće zlo (↗ prijetnja vječnim mukama ↔ poziv na prestanak griješenja).

Razlaganje teme laži kao zla za sve ljude, bili oni kršćani ili ne, Filipović započinje prikladno, citatom poganina, i to najvećega filozofskog autoriteta – Aristotela. Čovjek je dobio razum da spoznaje, srce da shvaća što je pošteno, jezik i riječi da njima izriče ono što je srcem i pameću dosegnuo, i zato je protivno prirodnom redu da čovjek kao čovjek laže.

Slijedi prva digresija, za koju propovjednik poseže u Stari Zavjet – priča o Joni; na prvi pogled nije jasno kakvu bi vezu ona mogla imati s grijehom laži.

Kad pripovijeda priču o Joni, fra Jeronim glavnu točku, onu koja vezuje priču za temu njegove propovijedi, ne temelji na tekstu Svetog Pisma, već na interpretaciji crkvenih Otaca (Atanazija, Grgura Nazijanskog i Teodoreta). Jona je nakon spašavanja Ninive poželio umrijeti, ali Sveto pismo ne veli zašto; spomenuti Oci (a onda i fra Jeronim) preciziraju da je Jona, prorokujući razorenje grada, a znajući za Božju dobrotu i milosrđe, shvatio kako će u slučaju očuvanja grada ispasti lažac (upravo je zato, po njima, i prvi puta pobjegao od zadatka). Bog na kraju pokazuje kako je njegova sposobnost praštanja veća od svake ljudske grižnje savjesti. U službi je moralne pouke i ilustracije, dakle, interpretacija biblijske priče, u kojoj se izdvaja, naglašava i razrađuje moment koji je u određenoj temi prikladan, a ne mora inače u priči biti dominantan, pa ni izričito prisutan (kao što nije prisutan ni u ovom primjeru).

Pripovijedanje je biblijske priče neposredno i živo, uz upotrebu prikladnih retoričkih sredstava (retoričkog pitanja, uzvičnih riječi, deikse...): »Dali što čini Jona? Evo izlazi izvan grada ...« (170b).

Nadovezujući se na digresiju, propovjednik postupno širi primjenjivost teze o nedostojnosti laži za sve ljude (za početak, posebice nekršćane): navodi još jedan »jaki« starozavjetni primjer, mudroga kralja Salo-

mona, kojemu je jedna od najvećih želja bila da ne postane poznat kao lažac; nakon toga teza se širi na sve ljude: svaki bi čovjek više volio biti nazivan kojekakvim drugim pogrdnim imenima negoli lašcem. Čak i ljudi koji lažu ne bi htjeli javno biti tako nazivani. Prvi se, univerzalniji, krug tumačenja zaključuje onako kako je i počeo: racionalnim objašnjenjem uzroka stanja: razlog je averzije prema laganju ljudima kao ljudima inherentna zdravorazumska svijest (»po naravnomu razlogu«) o sramotnosti i nepoštenosti laži.

Drugi, specijalniji segment tumačenja, propovijedanje na temu laži kao zla za kršćanina, također započinje pričom iz Staroga Zavjeta, i to sa samoga početka Knjige Postanka[42]: radi se o epizodi o postanku laži u zemaljskom raju: »nu poslušate pomljivo, kako laž na svit dođe« (l. 171a).

I u priči o prvoj laži Filipović slijedi egzegezu staroga autora, Ruperta opata, kojega na više mjesta citira. Lucifer je, preobličen u zmiju, Evi izrekao prvu laž, postavljajući pitanje »s lažju otrovano«, odnosno utemeljeno na neistinitoj tezi: »Zašto vam je Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?« Zapravo im je bilo zabranjeno jesti samo s jednoga drveta, kako je Sotonu odmah ispravila Eva. No ona na prvu laž odmah nadovezuje drugu, proširujući »na svoju ruku« Božju zabranu: zabranjeno im je, veli ona, jesti i *doticati* ploda sa toga stabla. U nastavku tumač vidi i pokušaj sprdanja s Božjom zabranom: »a Eva meće u sumnju ovu pritnju Božju, i kao maskareć se govori Luciferu, zapovidio nam je Bog da od onoga voća ne blagujemo i da ga ne tičemo, da ne bismo može bit umrli, *Ne forte moriamur*« (l. 171b).

Ovdje propovjednik koristi priliku za vraćanje na Evanđelje i njegovu poruku, jer za kršćane tek Novi Zavjet donosi konačno ostvarenje i upotpunjenje Staroga, a arhetipovi iz židovske starine svoj smisao nalaze tek u svjetlu koje je donijelo Isusovo učenje. Tako naša prasituacija s početaka svijeta (nastanak laži, prvoga grijeha, i pad čovjeka u ropstvo grijehu) nalazi svoju protutežu u Isusovu donošenju svjedočanstva za Istinu, u njegovoj negaciji ispravnosti puta kojim su ljudi krenuli, te u njegovu postavljanju nove paradigme utemeljene na vlastitu poslanju od Oca. Filipović tumači: »Evo poznadoste za koji uzrok Isukrst zove đavla, da je najprvi lažac i otac laži«, te citira sv. Augustina: »Zašto kako Otac nebeski porađa svoga Sina, koji je istina, tako đavao porodi svoga sina laž, koja je neistina« (l. 171b). Kao potkrepa se navode i Isusove oštre i revolucionarne riječi iz Ivanova 8. poglavlja, na hrvatskom i na latinskom. Na taj način Filipović zatvara krug u kojemu je krenuo od Isusove riječi, pa preko razmatranja zdravorazumskih i općeljudskih (dakle, u

42 Usp. Post 3, 1–5.

nastanku nekršćanskih) kategorija, prešao preko povijesti spasenja u okviru židovskoga svijeta i poimanja grijeha, da bi se vratio na autentičnu kršćansku nadogradnju na tu tradiciju, odnosno polazišnu poruku Isusa Krista.

Slijedom poruka koje je uputio Isus Krist, razumljivo je da su kršćani i u odnosu prema laži odgovorniji od predkršćanskih likova, budući da su imali sreću upoznati spasiteljsku Isusovu poruku. Zato je za njih laž još odvratnija i sramotnija, i zato bi je se oni trebali kloniti još više od Jone i Salomona – inače ne zaslužuju zvati se kršćanima. Ponositi se svojim časnim kršćanskim imenom i Bogom kao svojim ocem, a u isto vrijeme lagati i time priznavati Sotonu kao svoga oca, ne samo da je nepošteno i nepravedno, već i nelogično i kontradiktorno. Izlaganje je popraćeno s nekoliko citata iz crkvenih Otaca.

Na ovome mjestu, kad je izlaganje doseglo visoku točku i kad je tenzija između ljudskih uvjerenja i krute istine moralnih zahtjeva vrlo jaka, propovjednik izravno oslovljava slušatelje, pitanjem i pozivom na odluku, angažira ih u svome toku misli: »Sad dakle, slišaoci, ali ste vi sinovi Božji, naslidujući Boga, oca svoga u istini; ali ste sinovi Sotone paklene, naslidujući Sotonu paklenu kao oca svoga u laži, varajući jedan drugoga?« Pošto je čuo razumski utemeljeno izlaganje o laži, potvrđeno predkršćanskim primjerima i primijenjeno u kršćanskom teološko-etičkom učenju, kršćanin mora donijeti odluku, a jasno se vidi koja je odluka jedina ispravna, logična i nužna za spasenje.

Završni odsječak prvoga dijela započinje prikazom zabrinjavajuće rasprostranjenosti laži: ona se uvukla u sve ljudske životne situacije, pa i u sam sakrament ispovijedi. No, laž ipak neće pobijediti: svi će lašci biti kažnjeni kad Sin Božji siđe na zemlju. Apokaliptične slike Posljednjega suda imaju ulogu zastrašivanja auditorija i vraćanja grešnih duša na pravi put.[43] Lašci se na Posljednjem sudu stavljaju u red s vračarima, bludnicima, ubojicama i neznabošcima, Isus ih sve kao pse tjera iz svojega Kraljevstva nebeskoga.

Drugi dio mnogo je kraći od prvoga (ne zauzima niti dvije stranice teksta; prvi dio opseže osam i pol stranica) i predstavlja svojevrsno zaokruživanje, usustavljenje i sumiranje onoga što je u prvome dijelu opširno istumačeno.

Prije svega, uklanjaju se prigovori svih onih koji laž ne smatraju grijehom, i to zato što ona ne mora biti na štetu drugome. Nije, doduše,

[43] Osnovni način širenja poruke u propovijedima 18. stoljeća je zastrašivanje realizirano zornim tj. književno-slikovitim primjerima, egzemplima, ali i izravnim prijetnjama.« ZEČEVIĆ (1993: 6).

»sasvim potribito« ispovijedati male neškodljive laži – tu čovjek može postupiti pragmatično. Ali misliti da male laži nisu grijeh samim time što ne škode nikome – to je veliko zlo: granica grijeha mora biti strogo utvrđena, jer se u suprotnome ruši pokušaj izgradnje racionalno utemeljenoga sustava kršćanskoga morala: malo odstupanje u samome konceptu otvara prostor za relativizaciju i nastanak kaosa. Grijeh je grijeh, on treba biti kažnjen; i kad smo to riješili, možemo dalje razgovarati o težini grijeha, jačini Božje srdžbe i tipu kazne koja grešnika čeka. »Nigda laž brez griha bit ne može.«

Bezbroj je prigovora ovakovomu konceptu i mogućih opravdanja za laganje (osobna sigurnost, dobar glas, koristoljublje, održavanje dobrih odnosa među ljudima itd.). Međutim, to su slučajevi u kojima je ljudsko ufanje položeno na krivo mjesto, u laž. Izokrenuto je poimanje pravde, grijehom se pokušava doći do manje-više pozitivnih ciljeva, a jedino se po Isusovoj istini može doći do neba, jer je on, kako sam veli, »*via, veritas et vita*.« Cijela propovijed završava citatom koji poziva na uklanjanje laži, ali i prijeti: »Nastojmo, braćo, ne uzimat u običaj laži, da s ocem laži đavlom ne budemo pridani u oganj vični.«

Jedna od prepoznatljivih karakteristika vremena u kojemu se propovijed javlja znanstveni je pristup i učenost. Osim sustavnosti i postupnosti u rasporedu građe, o čemu je već bilo riječi, javlja se i tendencija »populariziranja cjelokupnog dotadašnjeg kršćanskog naučavanja oslanjanjem ne samo na Pismo i otačku literaturu, nego i druge najpoznatije kršćanske autore«.[44] Promotrimo što, kako i koliko fra Jeronim citira.

U propovijedi (koja je, kako smo već rekli, mogla trajati oko 30 minuta) ima pedeset jedan citat. Gotovo su svi citati dani na latinskom iz teksta Vulgate i u hrvatskom prijevodu. Citira se Biblija, ali i crkveni oci i naučitelji, pa i drugi kršćanski pisci. Stari je Zavjet zastupljen s 18 citata (iz Knjige Postanka, Levitskog zakonika, Knjige o Joni, Knjige Mudrosti, Propovjednika /7 citata/ i Izaije), Novi s 13 (iz Evanđelja po Ivanu 7, Pavlovih poslanica 2, Ivanovih poslanica 2 i Otkrivenja 2) poslijebiblijski kršćanski autori s 19 (sv. Augustin s 4 citata, sv. Jeronim i sv. Rupert opat s po 2, a ostali /papa Inocencije III., sv. Atanazije, sv. Grgur Nazijanski, sv. Ambrozije, sv. Bernardin, sv. Bazilije iz Seleukije i drugi/ s po jednim), te Aristotel s jednim citatom. Dade se primijetiti da se Novi Zavjet citira manje negoli nenovozavjetna literatura, što je u kasnijem (pa i današnjem) pastoralu obrnuto: Novi Zavjet (osobito Evanđelja i Pavlove poslanice) u pastirskim pismima, apelima, čestitkama i crkvenim ured-

[44] ZEČEVIĆ (1993: 6).

bama daleko se više citira negoli Stari Zavjet, a pogotovo više negoli crkveni oci i ostali pisci.[45]

S gledišta crkvenoga pastorala, ova Filipovićeva propovijed zadovoljava glavni zahtjev Crkve s obzirom na sadržaj i poruku propovijedi, a to je obveza prisutnosti poziva na obraćenje: »Propovijed bez poziva na obraćenje nije propovijed. Može biti objašnjavanje strukture svetopisamskih tekstova. Može biti informiranje o vjerskim istinama. Može biti izvrsno tumačenje vjere, dogme, morala, crkvene povijesti. Sve su to samo predavanja, ali propovijed je, prema praksi propovjednika u Svetom pismu, uvijek ponovno pozivanje ljudi na obraćenje. To ni u jednoj propovijedi ne smije izostati«.[46] Bez obzira na naglašenost racionalnoga kod Filipovića,[47] poziv na pokajanje i promjenu navika provlači se kroz cijeli tekst i predstavlja glavnu poruku, kojoj razumska argumentacija samo želi pridijeliti dodatnu snagu i potvrditi je, a ne joj uzeti primat.

Podjela na prvi i drugi dio, te nagovor za milostinju, nije Filipovićeva novotarija, već pripada tradiciji crkvenoga propovjedništva, koja se u ono doba bitno naslanjala na staroklasičnu retoriku, ali je nije stavljala u svoj temelj.[48] Po toj tradiciji, kako je fiksirana u priručnicima, crkvene bi propovijedi spadale u demonstrativnu (*panegyrici sanctorum*) i deliberativnu vrstu (*sacrae conciones, conciones morales*). U obje vrste postoji teza koju valja dokazati,[49] što je u našem slučaju moralni položaj grijeha laži. *Argumentum* Filipovićeve propovijedi potpuno zadovoljava tri uvjeta koja se preda nj postavljaju: naime da bude jedan, da se proteže preko cijeloga sadržaja propovijedi, te da bude jasan i razumljiv svima.[50] Moralna i

[45] To ne znači da je Novi Zavjet kod Filipovića zapostavljen: bez obzira na broj citata, iz same je propovijedi vidljivo da naglašeni dijelovi počivaju na citatima iz Evanđelja, a da su ostali citati periferniji, da služe samo kao potpora glavnoj poruci. Drugi vatikanski sabor kaže: »Nikome ne može izbjeći da među svim Pismima, pa i onima Novoga Zavjeta, Evanđeljima pripada prvenstvo, jer su poglavito svjedočanstvo o životu i nauci Riječi utjelovljene, našega Spasitelja« (*Dei Verbum* 18). Tradicionalna teorija kaže: *Dupliciter autem potest propositio probari, vel auctoritate Sacrae scripturae et sanctorum patrum, vel rationibus nostra arte et industria adinventis.*« FELINA (1692: 29). Filipović u obilju iskorištava i jedno i drugo sredstvo: počinje racionalnim izvodima, a potkrepljuje svetopisamskim citatima.

[46] BAOTIĆ (1984: 26).

[47] Sam je Bog na neki način podložan zdravom razumu, odnosno nije samovoljan preko granica prihvatljivoga: » ... budući da je ... laž od Boga zabranjena zašto je u sebi zla, a nije zla zašto je od Boga zabranjena« (l. 169b). Time se ljudima izbijaju iz ruku argumenti o Božjoj nepravednosti.

[48] V. bilj. 15.

[49] »*Deberet ergo in utroque genere assumi propositio aliqua probanda, tam in concione morali, quam panegyrica, quae vocatur asssumptum, vel etiam argumentum illius.*« FELINA (1692: 24).

[50] »*Tres conditiones requiruntur ad hanc propositionem. Prima est ut sit una; nam ex illius unitate desumitur unitas concionis. Secunda est ut extendatur ad totum id, quod in concione tractatur ... Tertia est ut sit clara, ita ut ab omnibus intelligatur.*« *Isto*, 25.

praktična usmjerenost argumenta u moralnoj propovijedi također je uzeta u obzir.[51] Poštuje se i zahtjev da se iz Evanđelja preuzmu tri temeljna elementa: osoba (*persona*), čin (*actio*) i predmet (*materia*): osoba je Isus, čin je raspravljanje sa Židovima o njegovu poslanju na zemlji, a predmet je laž kao grijeh.[52]

I u rasporedu unutar samoga izlaganja lako se mogu razlučiti svi glavni dijelovi koje nalaže teorija: *prooemium* (koji slušatelje priprema za slušanje; ovdje imamo tzv. *prooemium legitimum*, koji ide od teze ka hipotezi, odnosno od općenitog ka pojedinačnom),[53] *introductio* (detaljnije definiranje glavne teme pred već pripremljenim slušateljima),[54] *narratio* (daljnje razvijanje i precizna razrada teme),[55] *confirmatio* (potvrđivanje iznesenih izvoda dokazima iz Svetoga pisma /*conceptus scripturales*/ i zdravorazumskim zaključivanjem /*ratio*/), *finis primae partis* (registracija moralnoga stanja i praktična primjena prethodnoga izlaganja),[56] *secunda pars* (koji mora razrađivati moralni element, odnosno aplikaciju izlaganja u životu kršćanina),[57] te *epilogus* (pobijanje prigovora, zaključivanje i kratko ponavljanje svega, ali novim riječima i s obiljem novih citata;[58] propovijed završava u prijetećem tonu,[59] ali i pozivom na obraćenje[60]).

Možemo zaključiti kako je propovijed »Od laži« primjer djela učenoga pastoralca-praktičara iz vremena prosvjetiteljskoga zamaha koji, svjestan načina na koji funkcionira um vjernika-laika, svoje argumente gradi na općeprihvaćenim istinama i »zdravorazumskom« zaključivanju, da bi tek onda, kad je tako »pripremio teren«, na njih nadograđivao strogo

---

[51] »*Insuper notandum est quod propositio in concionibus debet esse moralis et practica … quia conciones ordinantur ad componendos mores auditorum.*« *Isto*, 25–26.

[52] Osnovna opreka istina-laž razrađena je u antitetske parove: dobro-zlo, Isus-Židovi, Bog-Sotona, Kraljevstvo nebesko-ovaj svijet, razum-ludost itd.

[53] »*Prooemium … est duplex, aliud legitimum, aliud ex abrupto; … primum est illud, quod fit cum praeparatione ad conciliandos auditores, ut communis est usus, et solet duci a thesi ad hipothesim, scilicet a propositione universali ad inferendum particuralem, quae in fine prooemii deducitur …*« *Isto*, 45.

[54] »*Differunt autem prooemium et introductio, quia primum est praeparatio ad audiendum, secunda vero supponit auditores iam praeparatos.*« *Isto*, 50.

[55] »*… pro narratione sumitur ipsius propositionis expositio, quae fuit in prooemio proposita et ab introductione deducta.*« *Isto*, 54.

[56] »*In fine primae partis debet concionator omnia ante dicta referre ad moralem praxim et fructum animarum.*« *Isto*, 59.

[57] »*Circa materiam illius debet esse materia moralis.*« *Isto*, 66.

[58] »*… non tamen repetenda sunt argumenta eodem modo, quo dicta fuerunt in confirmatione, taederet enim auditores eadem bis audire, sed repetenda sunt cum aliqua varietate et ornatu.*« *Isto*, 67.

[59] »*… aut etiam per modum reprehensionis afferendo aliquam sententiam comminatoriam.*« *Isto*, 68.

[60] »*… demum per conversioniem ad Christum affectus commovendo.*« *Isto*, 68.

moralnoteološku i ljudima »teže probavljivu« poruku. Upravo time ovakav tip propovijedi, uza svu njegovu uklopljenost u homiletske tokove upravljene tridentskim uredbama i specifičnom kulturnopovijesnom situacijom u kojoj je nastao, možemo svrstati u vjesnike nekih novih vjetrova u Crkvi, pa i anticipaciju suvremenih tendencija u Crkvi.

Literatura:

1. Baotić, Z.: *Temelji propovjedništva,* Sarajevo 1984.
2. Bezić, Ž.: *Pastoralni rad,* Sv. II, Zagreb 1983.
3. Bezina, P.: *Rukopisna baština franjevaca provincije Presvetoga Otkupitelja,* Zagreb 1993.
4. *Biblija,* Zagreb 1993.
5. Felina, O. P.: *De sacra perorandi arte seu De modo concionandi,* Bononiae 1692.
6. Jurišić, H. G.: »BOGORODICA U RUKOPISIMA FRA JERONIMA FILIPOVIĆA«, U: *Marija u propovijedima hrvatskih katoličkih obnovitelja: zbornik radova s nacionalnoga skupa u Splitu 31. svibnja – 1. lipnja 2002,* Zagreb 2004., 153–160.
7. Jurišić, H. G.: »FRA JERONIM FILIPOVIĆ, OSOBITI APOSTOL MARIJINA ŠTOVANJA (OKO 1690.–1765.)«, *Mundi melioris origo. Marija i Hrvati u barokno doba. Zbornik radova hrvatske sekcije IX. međunarodnog mariološkog kongresa na Malti 1983. godine,* priredio Adalbert Rebić, Zagreb 1988., 100–107.
8. Jurišić, K.: »O. FRA JERONIM FILIPOVIĆ«, *Sinjska spomenica 1715.–1965.*, Sinj 1965., 257–277.
9. *Katekizam Katoličke Crkve,* Zagreb 1994.
9. Kržel j, D.: »Teologija propovjedništva danas«, u: *Nova et vetera,* god. 27, sv. 1 (1977), 71–85.
10. Marcocchi et al. *Il Concilio di Trento. Istanze di riforma e aspetti dottrinali.* Milano 1997.
11. *New Catholic Encyclopedia,* Detroit etc. 2003.
12. *Prisvetoga i opchienoga tridentinskoga sabora od članaka virre i czarkovne isprave naredbe sabrane i u četiri dila razdigliene,* Venetiis 1790.
13. Stošić, K.: »O PROPOVIJEDIMA«, U: *Vrhbosna – svećenička revija,* god. 46 (1932), 217–223.
14. Zagorac, V.: *Homiletika,* Zagreb 1998.
15. Zečević, D.: *Strah Božji. Hrvatske pučke propovijedi 18. stoljeća,* Zagreb 1993.
16. Zovkić, M.: »MARIOLOŠKE TEME U STADLEROVU IZDANJU 'PROPOVIEDI FRA JERONIMA FILIPOVIĆA'«, U: *Marija u propovijedima krvatskih katoličkih obnovitelja: zbornik radova s nacionalnoga skupa u Splitu 31. svibnja – 1. lipnja 2002,* Zagreb 2004., 161–174.

HOMILETSKA METODA JERONIMA FILIPOVIĆA

Sažetak

Nakon kratkoga razmatranja o ulozi propovjedništva u ukupnosti pastoralnog djelovanja i spomena glavnih pogleda na odnos između propovjedništva, teologije i retorike, kao i službenoga crkvenog stava o tom pitanju, prelazi se na osvrt na prilike u propovjedništvu Filipovićeva doba, prilike obilježene uredbama Tridentskoga sabora i prosvjetiteljskom reakcijom na barokni pristup propovjedništvu. Njegova se homiletska metoda ilustrira na primjeru propovijedi »Od laži« iz jednoga od sačuvanih rukopisnih kodekasa. S polazištem u evanđeoskom odlomku koji motivira propovijed, razlaže se struktura propovijedi, njezin sadržaj i unutarnja koherencija i rasvjetljuju racionalna, egzegetska i etička načela koja su autora vodila u njezinu sastavljanju.

HOMILETIC METHOD OF JERONIM FILIPOVIĆ

Abstract

After a brief exposition on the role of homiletics in the overall pastoral activity and a mention of the main views on the relationship between homiletics, theology and rhetoric as well as of the official position of the Church on this matter, the paper gives an overview of the circumstances pertaining to the homiletics of Filipović's time, which was marked by the Council of Trident and Enlightenment's reaction to the Baroque approach to preaching. His homiletic method is illustrated on the example of the sermon »Od la i« coming from one of the preserved handwritten codeces. Taking as a starting point an evangelic paragraph which motivates the sermon, the paper analyses the structure of the sermon, its substance and internal coherence and explains the rational, exegenic and ethical principles employed by the author.

P R I P O V I'D A N J E

N A'U K A

K A R S T J A'N S K O' G A

K G N I G H E' T R E C C H I E'.

U kojìmse uzdarxè Govorènja od svètìh Sakramenàtàh, Kripòstih Stoxèrnih, Dillàh od millosardjà, i drugà.

S L O X E N E P O O T C Z U

F. J E R O L I M U F I L I P P O V I C H I U

I Z R A M E'

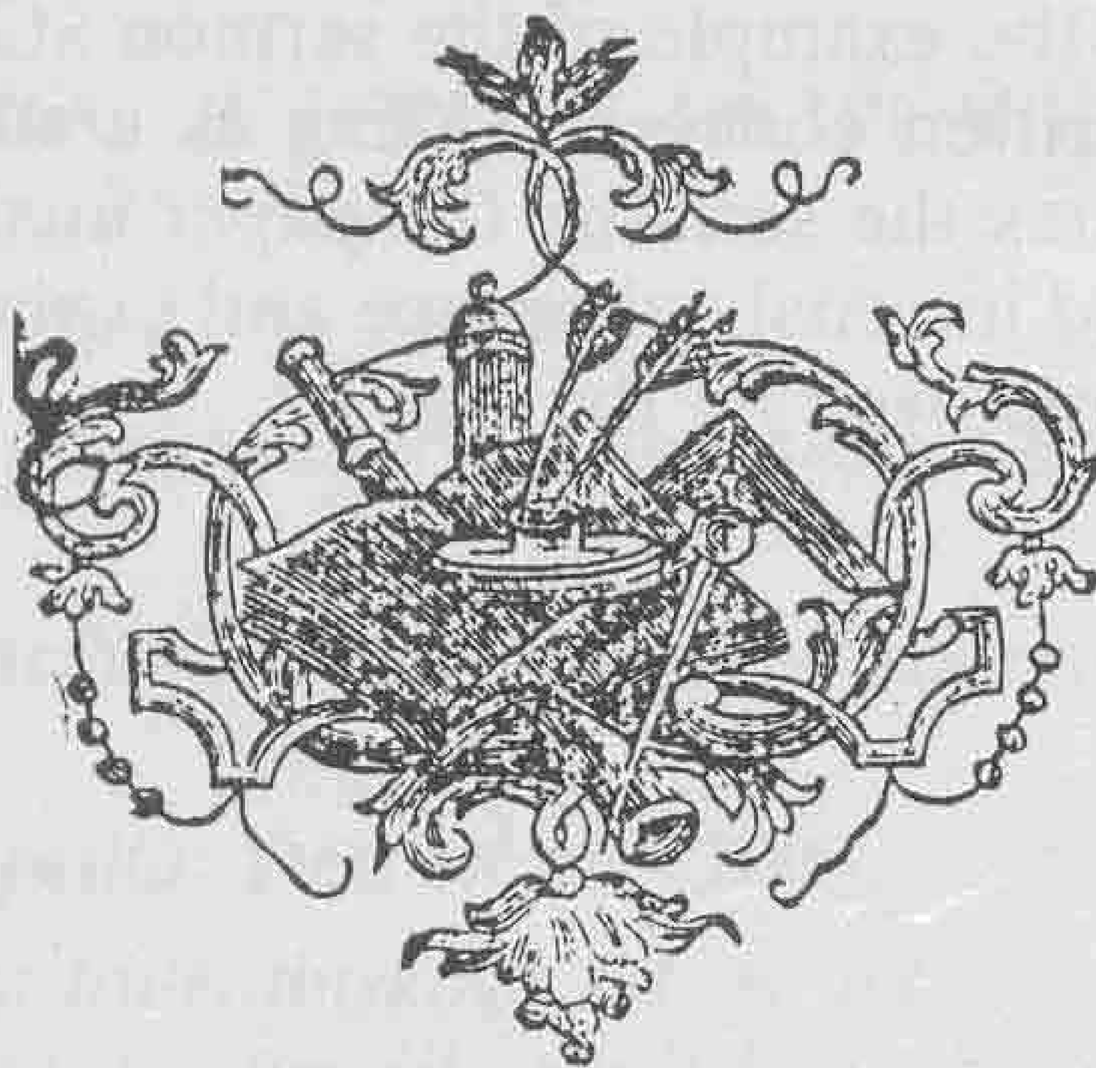
Rèda S. Otcza Franceſcka od Obslùxènja Sctioczu Jubilàtòmu,

I P O S V E'C H I E N E

Prisvìtlòmu, i Pripoſctevànòmu Gospoddinu Gospoddinu

F. PAVLU DRAGHICHIEVICHIU

Rèda istòga, Biskupu Diumenskòmu, i Nàmistniku Apoſctolskòmu u Bosni, i u Biskupàtu Duvanskòmu.

U' M L E T C Z I'H MDCCLXV.

Pò Simunu Occhi

S' DOPU'SCTE'NJEM STARISCI'NA', I PO MILLO'STI.

Naslovnica 2. knjige Filipovićevih »Pripovidanja ...«, Mletci, 1765.